

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Bc. Vojtěcha Svobody
Sport jako teologická výzva
Jihočeská univerzita
Teologická fakulta
Studijní obor: Teologie

Doktorand Teologické fakulty JU Vojtěch Svoboda předložil disertační práci z teologie na aktuální téma, které není v českém prostředí dosud zpracované. Smysl práce je v názvu naznačen trochu neobvyklým spojením „teologická výzva“. Zdálo by se příhodnější použít spojení „výzva teologii“ či „výzva pro teologii“. Na druhé straně výraz „teologická výzva“ umožňuje chápat smysl práce oboustranně: fenomén sportu je jistě výzvou pro teologii, ale teologie, zejména teologická reflexe sportu může být zase výzvou pro sport samotný.

Předložená disertační práce obsahuje úvod, čtyři rozsáhlé kapitoly a závěr, dohromady se jedná o 209 stran čistého textu. Je ovšem třeba upozornit na to, že je rozsah značně rozšířen častými citacemi z cizojazyčných pramenů, které doktorand užíval. V rámci práce můžeme rozlišit tři obsahové bloky:

- 1) Přehled o vztahu sportu a náboženství, zejména vývoj hodnocení sportu v křesťanství (kap. 1 a 2)
- 2) Prezentace a hodnocení teologie sportu dvou současných anglických teologů (kap. 3)
- 3) Pokus o multidisciplinární reflexi zkušenosti autora se změněnými stavy vědomí vzniklými v souvislosti s aktivním sportováním (kap. 4)

Vzhledem k tomu, že první obsahový blok je nutným předpokladem kvalifikační, tedy i disertační práce (historický přehled o problematice a současný stav bádání), a třetí blok spíše pokusem o odpověď na výzkumnou otázku, kterou ovšem nemůžeme najít pouze metodami systematické teologie, považuji za těžiště práce druhý blok, tedy její třetí kapitolu, jejíž analýze věnuji ve svém posudku zvláštní pozornost.

Třetí kapitola o celkovém rozsahu 63 stran nabízí dva legitimní, ač dosti odlišné teologické pohledy na fenomén sportu. První pohled pochází od anglikánského teologa, současného vicerektora (assistant dean) St. Mellitus College v Londýně dr. Lincolna Harveye, odborníka na teologii stvoření a autora uznávané knihy *A Brief Theology of Sport* (London, SCM Press, 2014). Druhý pohled je pohledem baptistického teologa dr. Roberta Ellise, ředitele Regent's Park College Oxfordské univerzity. Robert Ellis studoval pastorální teologii a promoval v oboru filosofické teologie (philosophical theology). Mezi jeho významné publikace patří kniha *The Games People Play* (Eugene, Wipf a. Stock, 2014), z níž také autor disertace vychází. Autor nejdříve poměrně podrobně prezentuje názory L. Harveye, potom podobným způsobem představuje koncepci R. Ellise, a nakonec oba pohledy stručně srovnává (s. 148-154). Přitom je třeba velmi pozitivně ocenit, že autor navázal kontakt s oběma odborníky a svoji práci s nimi také osobně konzultoval. Není ovšem zcela jasné, do jaké míry vnitřně strávil a pochopil jejich díla, ačkoliv je detailně studoval – tato moje připomínka vznikla na základě několika autorových poznámek o diskusi s těmito odborníky (např. na s. 150 a 153).

Obsahově hodnotit teologické uchopení sportu z hlediska teologie stvoření, o což se svým způsobem oba citovaní odborníci pokoušejí, není snadné. Pokud uvažujeme o *teologii sportu*,

musíme o sportu uvažovat podobně jako o ostatních fenoménech, které zahrnujeme do *teologie pozemských skutečností*. Je škoda, že autor nevyužívá dostatečně tohoto přístupu a pokouší se přímo o teologickou reflexi vybraných charakteristických znaků sportu. Problém totiž je už v odhalení a zejména v přesném definování styčných bodů mezi teologií a sportem. Právě v tom spočívá – dle mého soudu – právě příčina rozdílu mezi pohledy obou citovaných odborníků. Zatímco Harvey přijímá zcela za bernou minci kulturní antropologii Johana Huizingy a vychází z ní při hodnocení současného sportu (např. s. 94), Ellis naopak vychází z religionistické koncepce Niniana Smarta (srov. s. 119). Právě původní vazba sportu na pohanské kulty, stejně jako otázka změněných stavů vědomí u sportovců, nutí odborníky, aby se k teologické reflexi *fenoménu sport* přibližovali „oklikou“ přes psychologii, kulturní antropologii a religionistiku. Jednotlivé charakteristické rysy současného sportu lze totiž teologicky hodnotit až na základě přesného vymezení těchto jevů pomocí sociálních a historických věd. Tím je také téma Svobodovy disertační práce tak obtížné. V této souvislosti je třeba vyzdvihnout snahu autora o přesnou interpretaci názorů citovaných odborníků i o diskusi s nimi. Možná by autor dospěl k jasnějším závěrům, kdyby neodmítal přístup praktické teologie (srov. s. 214), která v posledních 50 letech už dávno není zaměřena pouze na „pastorační využití“ sportu a jiných významných skutečností v životě moderního člověka. V této souvislosti mi není jasné, proč autor více nevyužil materiálů, které získal při studiu relevantních dokumentů vatikánských dikastérií.

Po stránce obsahové musíme hodnotit předloženou disertační práci diferencovaně. Pokud začneme třetí kapitolou, kterou považuji za jádro práce, můžeme ji pokládat za velmi zdařilé prezentování obou zmíněných koncepcí (Harveye a Ellise), přičemž závěrečné srovnání (diskuse) je v poměru vůči prezentaci těchto koncepcí dosti stručné, takže neprozrazuje dostatečně míru teologického vhledu autora disertace do práce jejích tvůrců.

První a druhá kapitola disertace přináší solidní přehled o tematice, ať už z hlediska kulturní antropologie (kap. 1), tak z hlediska teologie a jejích dějin (kap. 2). Přehledový charakter těchto kapitol nedovolil autorovi jít do přílišné hloubky, což by ani vzhledem k záměru práce nemělo velký smysl. Proto chápu tyto přehledové kapitoly spíše jako nutný úvod k vlastnímu tématu práce. Jeho poměrně velký rozsah je zcela namístě, protože v české teologické literatuře takový přehled dosud chyběl. Z teologického hlediska je zajímavá kap. 2.7 (Dvojitý pohled – teologický rozdíl). Je ovšem škoda, že tvrzení obsažená v této kapitole nejsou dostatečně opřena o argumentace z pozice *teologie Vtělení*. V jádru dobrá interpretace teologie stvoření na s. 78 je bohužel opřena pouze o citáty z Harveye, ale neobsahuje odkazy na původní literaturu z této oblasti.

Čtvrtá kapitola disertace je metodicky i obsahově nejproblematictější, i když mám dojem, že autorovi osobně asi velmi záleželo na tom, aby se dobral k odpovědi na výzkumnou otázku, zda jeho vlastní zkušenosti se změněnými stavy vědomí lze interpretovat jako „mystické“ (srov. s. 201). V tomto úsilí ovšem zákonitě narazil na několik téměř nepřekonatelných problémů, které bych vyjádřil formou otázek, na něž může doktorand při obhajobě odpovědět:

- 1) Je možné, aby tatáž osoba, která zažila změněné stavy vědomí, tyto stavy sama – bez přímého zapojení druhé osoby jako pozorovatele a „kritika“ – kriticky hodnotila za použití vědeckých metod?
- 2) Za jakých okolností a do jaké míry je vůbec vhodné snažit se zařadit změněné stavy vědomí do kategorie mystiky, příp. mysticismu?
- 3) Jak správně metodicky postupovat při zkoumání změněných stavů vědomí? Je možné začít filosofií a teologií a skončit reflexí z hlediska psychologie – nebo by bylo vhodnější zvolit opačný postup?

- 4) Proč autor pracoval s pojmy „zkušenost“ a „zážitek“, aniž by je předem jasně vymezil?
- 5) Proč autor použil pro hledání odpovědi na svou výzkumnou otázku právě ty prameny, které jsou uvedeny v jeho disertační práci?
- 6) Proč se autor vymezil na s. 175 vůči pojetí mystiky, které je běžné v katolické církvi?

Tyto otázky navrhuji zahrnout do diskuse v rámci obhajoby, protože umožní komisi posoudit oprávněnost postupu doktoranda při zpracovávání disertace, případně jeho osobní náhled na slabá místa jeho argumentace, kterou uvedl ve své disertační práci.

Téma 4. kapitoly nelze teologicky zpracovat bez pomoci ostatních vědních oborů. Přesto je nutné na začátku jasně vymezit zkoumané pojmy a stanovit metodický postup, což je ovšem u interdisciplinárního diskurzu velmi obtížné. Základní obtíž této kapitoly je právě zvolení relevantní šíře pojmů, jako je „mystika“, „mysticismus“, „spiritualita“, „zážitek“, „prožitek“, „zkušenost“ atd. Pokud totiž toto vymezení zanedbáme, můžeme dojít ke zkresleným interpretacím. Jako příklad nebezpečí zkreslené interpretace bych uvedl odkaz na Rahnera a jeho důraz na „náboženskou zkušenost“ (srov. s. 154): pokud Rahner hovoří o zkušenosti, používá jistě výraz „Erfahrung“ (zkušenost) a nikoliv výraz „Erlebnis“ (zážitek), poněvadž zážitek odehrávající se v určitém okamžiku se stává zkušeností až na základě zařazení do kontextu života prožívajícího. Náboženská zkušenost je tedy spojena s interpretací a jejím základem nemusí být nějaký „výjimečný zážitek“. Proto nelze vyvozovat z Rahnerova důrazu na náboženskou zkušenost nějakou otevřenost vůči transcendentním zážitkům nenáboženského charakteru či současné tendenci k „zážitkovému náboženství“.

Celkově se ve čtvrté kapitole projevuje velké úsilí autora o pochopení problematiky, současně se někdy zdá, že „přání je otcem myšlenky“ – autor se dosti kriticky vymezuje vůči všem názorům, které „jeho zážitky“ nechtějí zařadit do oblasti mystiky či mysticismu, přičemž autorova argumentace mi nepřipadá přesvědčující.

Abychom mohli zhodnotit předloženou disertační práci jako celek, musíme se věnovat také její jazykové a formální stránce. Také si musíme všimnout některých drobných obsahových nepřesností.

Po stránce jazykové i po stránce vnější úpravy je předložená disertační práce na standardní úrovni. Je psána přesným a přitom čtivým způsobem. Překlepů a podobných chyb (např. nesmyslná slova) je v celé práci velmi malý počet. Po stránce formální najdeme nesrovnalosti především ve způsobu odkazů na literaturu a v seznamu literatury. Některé údaje neodpovídají ani ISO 690 ani metodické příručce TF JU. Nejzávažnější formální chybou je doslovné citování mnoha míst z pramenů, z nich autor vycházel, a to v jazyce originálu (tzn. v jazyce, v němž autor knihu četl). Jedná se někdy o celé odstavce (většinou anglického textu), které jsou přidány buď za stručnou charakteristiku anebo i za parafrázi (volný překlad) v češtině. Takové citace jsou standardně přípustné jenom ve výjimečných případech a zpravidla s paralelním českým překladem pod čarou (či spíše obráceně – český překlad v textu, pod čarou originál). Výjimečným případem, kdy jsou takové citace vhodné, je přesná definice či nějaký nepřeložitelný termín. Takové citace jsou ovšem oprávněné pouze tehdy, když jde o skutečný originál dokumentu. Pokud ovšem autor disertační práce v řadě případů uvádí v textu anglický překlad německého či jiného textu, ztrácí doslovná (nepřeložená) citace svůj smysl. Další drobnější formální chybou je, že na řadě míst přidává autor do textu dvě čísla za sebou, která označují poznámku či odkaz.

Před závěrečným hodnocením cítím povinnost upozornit na některé drobnější chyby, či nejasnosti, které uvádím jenom ve formě přehledu, bez dalšího komentáře:

- s. 28: autor zapomněl připomenout, že se zde nejedná obecně o „helenistickou literaturu“, nýbrž o „židovskou helenistickou literaturu“,
- s. 31 (a také jinde): autor užívá ve stejném textu různých jazykových forem vlastních jmen (např. Ignatius a Polykarpus a současně Eirenaios, navíc v odkazu uvedený místo Eusebia),
- s. 32: autor v pozn. č. 109 uvádí mezi Pavlovými texty také ty, které se dnes za Pavlovy běžně nepovažují,
- s. 33: autor uvádí v textu v řecké abecedě v 1. os. sg. sloveso *trechein*, a v poznámce jej pouze přepisuje do latinky s poznámkou „vlastní překlad“, navíc necituje žádný slovník biblické řečtiny,
- s. 45 (a jinde): autor používá slovo *eukrateia*, aniž by je vysvětlil,
- s. 65: tvrzení o „neúčelnosti sportu“ je bez dalšího vysvětlení na tomto místě zavádějící,
- s. 73 a 74: bezdůvodné střídání formy číslování dopisů sv. Basila (jednou římskými a podruhé arabskými číslicemi),
- s. 84: autor hovoří o „procesí“, ačkoliv možná jde spíše o fenomén „poutnictví“,
- s. 86: o sv. Augustýnovi autor píše na stejné stránce jednou jako o *Augustynovi*, podruhé jako o *Augustinovi*,
- s. 87: autor používá pojem *eutrapelie*, který nevysvětluje,
- s. 124: autor užívá nestandardního výrazu *experientální* místo *zkušenostní*,
- s. 127: autor užívá v katolickém prostředí nestandardní pojem „náboženská kongregace“,
- s. 130: autor nezmiňuje rozdíl mezi pojmy „flow“ a „extáze“,
- s. 139: z kontextu není zcela jasné, zda přesvědčení R. Ellise o analogii funkcí sportu a náboženství je východiskem empirického výzkumu nebo jeho skutečným výsledkem – jde o to, zda Ellis na tuto analogii přišel na základě empirického výzkumu anebo si ji tímto výzkumem pouze potvrdil (jako hypotézu).

Celkové hodnocení:

Disertační práce Vojtěcha Svobody je výsledkem poctivé práce s materiály i poctivého pokusu proniknout do obtížné problematiky a zpřístupnit výsledky teologické reflexe sportu české odborné veřejnosti. Přínos předložené práce spočívá spíše v originalitě výzkumných otázek a v interdisciplinárním přístupu než v metodickém zpracování anebo v nových teologických myšlenkách. Přes uvedené poměrně nedostatky se domnívám, že autor splnil nároky kladené na Teologické fakultě Jihočeské univerzity na disertační práci. Jsem přesvědčen, že ji autor bude schopen obhájit, a to za předpokladu relevantního zodpovězení otázek, které navrhuji v posudku. Obhajoba může být úspěšná, pokud doktorand prokáže hluboký vhled do témat, které jsou v práci pouze naznačeny (teologie stvoření, teologie Vtělení). S ohledem na náročnost práce i kvalitu výsledku **doporučuji** disertační práci Vojtěcha Svobody k obhajobě.

V Českých Budějovicích dne 17. května 2017

doc. Michal Kaplánek, Th.D.
oponent